

Træsnit fra Folkekalender for Danmark, 1862.

vand blandet med arsenik i rugmel udlægges som rottegift (1821; 2). – Kastes kugler af de pulveriserede bær blandet med ost og brændevin i vand, bliver fiskene søvnige, svømmer op og kan fanges med hænderne (3).

Bladene er blevet spist som salat (4).

De lange bumlenætter · natskygge-erotik · kan ofte slå mig svare brist · i hjertets mekanik *Tom Kristensen* (5).

LITTERATUR: (1) 398 1806,216; (2) 178 18,1954, 59; (3) 328f 2,129; (4) 5120 18; (5) 492g 103.

Rotterne. Tegning af S. Simonsen i Chr. Winthers »25 Billeder for Børn«, 1875.

Bittersød Natskygge, *Solanum dulcamara*

Flerårig halvbusk, hvis meget lange stængler slynger sig om eller klatrer på buske og træer. Bladene er æg-hjerteformede, de øverste med spydformet basis, blomsterne violette med to grønne, hidrandede pletter forneden på hver af de fem kronflige og bærrerne ovale, højrrøde. Hyppig i krat på fugtig bund, især langs kysten. Forhen plantet i lysthaver og anbefalet til dæmninger, da rødderne fastholder jorden (o.1800; 1).

Besksøde 1546–1800-t i Jylland, *bittersøde* 1648 ff, Jylland: de unge skud smager først bittert, derefter sødligt, jf. *jo-længer-jo-bedre* 1561–slutningen af 1800-t, fra tysk og hentyder måske også til de meterlange stængler. *Hundebær* 1688–1821 er nedsættende ligesom *troldebær* 1772–1826 og *galbær* 1800-t i Jylland og Sjælland; hvis børn spiste bærrerne, kunne de miste forstanden (VSjælland; 2). *Sødtræ* Sønderjylland 1859–o. 1900, *sødpind* Silkeborgegn o.1870–1914 og *lakridsrod* Øjylland slutningen af 1800-t, børn tygger på grenstumper som lakridsrod; *alferanke* Jylland, Sjælland måske til alf = overnaturligt væsen jf. elleranke om gedebled (bd. 4), eller fordi planten i folkemedicinen blev brugt mod alf = tysk dialektord for blodbylder. *Mustræ* Jylland, MSjælland 1919, stænglernes lugt skal fordrive mus; *galæble* Sønderjylland og *galnebær* Bornholm (3).

LITTERATUR: (1) 739 2,1880,153; 398 1806,216; (2) 305 227; (3) 689 2, 609–11.

LÆGEMIDLER

Henrik Smid 146ff(1): de småskårne stængler indkogt med hvidvin tages som svedekur for at udrense gulsot med væces og urin; nogle giver denne drik »for mavens urene koldesyge, hvoraf gulsoten kommer«.

Simon Paulli 1648,223: bruges nu næppe af lægerne; dekocht kan derfor kun anbefales bønder »og ikke heller nogen andre« mod leverforstoppelse og gulsot, ældre folk kan drikke afkoget mod smerter som følge af »orm og vrid i livet«. Stilkene anføres i farmakopeen 1772; de giver et blodrensende middel (1792; 2). Vandudtræk af unge skud drikkes med mælk mod forkølelse, gigtsmerter, hudlidelser, udslæt efter veneriske sygdomme; kan også anvendes veterinært (1800, 3).

Bittersød natskygge er »et af de kraftigste lægemidler, vor indenlandske flora giver os«, dekocht af den tørrede plante virker oplivende, men må

ordineres gradvis og varsomt, afkog af bærrerne er et glimrende middel mod solfregner og giver en smuk teint, dekokt kan anvendes mod vattersot, gigt, ringorm, gammel fnat, kirtler, ondartet gonorrhé, »den våde engbrystighed«, gamle sår og kræftsår, kvæstelser, gulsot, hæmoroïder, svindsot, øjensygdomme, døvhed, mod indvoldsorm, er mensesdrivende (1808; 4).

En te af stilkene drikkes mod gigt, ringorm og udslæt (1856; 5); 1–3 år gamle stængler anvendes mod reumatiske og gigtsmerter, dekokt drikkes mod ringorm o.a. udslæt (o.1880; 6). Af stænglerne fås en droge, der virker urindrivende og blodrensende samt mod reumatisme (7). Er bestanddel af fynsk mavebitter (8).

Dyrlæge på Falster gav 1808 hest med engbrystighed et udtræk af planten, derefter den grønne plante og alantrod – dyret blev helbredt (4).

LITTERATUR: (1) 841 1577,99; (2) 977b 3, 232; (3) 739 2, 152; (4) 966 1,313ff; (5) 32 36; (6) 510 4,452; (7) 599b 2, 197; (8) 747 109.

ANDEN ANVENDELSE

Barken indgår i et rævelokkemiddel (1). Bærrerne anvendes til sminke (2), roden tygges som erstatning for skråtbak (Ringkøbingegnen; 3), bladene bruges som humlesurrogat af nogle nordjyske bønderkoner (4), grenene bindes om ølkanter o.lign. (5).

Frugter af bittersød natskygge. (НО).

Ræv med fangst fra »Fortællinger og Vers for Børn udgivne af Ingeborg«, København u. å.

Bittersød natskygge gynger blødt på sin bøjede stængel, dens cadmiumgule støvdragere sidder som småbitte julelys i de violette blades stager *Achton Friis* (6), blomsterne med de udkrængede violette kronblade og hidsige gule støvdragere er ækvivoke, ligesom bærrerne, der i farve løber fra grønt over gult til rødt *Christian Elling* (7); ranker med ovale bær som granatdupper *Ellen Raae* (8).

LITTERATUR: (1) 398, 1821,263; 328f 2,114; (2) 398 1821,263; (3) 634 12057; (4) 78 1839,89; (5) 398 1806,216; 531b 80; (6) 269 1,109; (7) 213 64f; (8) 735 168.

Kartoffel, *Solanum tuberosum*

Kartoffel 1766ff, *tartoffel*, *tartøffel* 1697–1784, *tartuffel* 1762–94 – fra italiensk *tartufo* = lille trøffel, kartoffelens jord-stængelknolde har nogen lighed med svampens underjordiske frugtlegemer. Mange dialektformer: *katøffel*, *kantuffel* osv.

Patat(er) o.1760–84 omdannet af *batat*, amerikansk navn på en tropisk og subtropisk plante (*Ipomoea batatas*) med underjordiske stængelknolde; *botet(er)* Sønderjylland og Fyn, *patæt(er)* Vendsyssel, etc. »Kartofler kaldte alle ældre *betætter*, så begyndte de yngre at sige *kantøfler*, og dette ord blev en tid det mest brugte, så kommer et nyt slægtled frem, der forbedrer ordet til *katøfler*, og af et fjerde led ind i nuværende århundrede hører man de rette bogstaver, men udtalt meget lukket: *kartofler*« (NFyn; 1).

Jordæble 1727 ff, SVJylland, Fyn, eller blot *æble(r)* Vendsyssel; *jordpære* 1704–1820, *jordblomme*; *jordnød* er slang i restaurationer; som brødpålæg: *Rugbjerg ost* (Østerløgum 1890), *hvide tomater*, *skomagerost*. *Harresøæble* og *Klavses æbler* ØJylland slutningen af 1800-t til 1913, se s. 12.